

23. marts 2026

HENRIETA VERHOUSTINSKA

Teātra kritiķe, LTV žurnāliste

“Zīda čūskas” izlocīšanās

Gunta Bojāra grāmatu “Zīda čūska” ir patīkami lasīt. Valoda guldz, daudzpunkti rimti un tēlaini ievada jauna vīrieša pasaulē, kurā viena no neatņemamām vērtībām – bet ne vienīgā! – ir dažāda ilguma un intensitātes attiecības ar dažādām sievietēm, kuras pamazām nomaina noturīgas jūtas pret vienu vienīgo. Patti. Un tas nekas, ka viņa ir precējusies mazas meitenes mamma, jo žogam, ko prāts uzceļ, jūtas kāpj pāri. Grāmata veidota kā apjomā nelielu secīgu eseju – vai nodaļu? – kopums, kurās pirmajā personā reflektējošais galvenais varonis uzrunā kādu Žaku (no epigrāfa un veltījuma, kā arī atsaucies uz kādu dzejoli nojaušam, ka tas ir franču dzejnieks Žaks Prevērs). Lai arī nespēju identificēties nedz ar “Zīda čūskas” galveno varoni, nedz, vēl jo mazāk, ar kādu no viņa sievietēm, jo tām nav personības, nav sejas, tās ir varoņa jutekliskas atmiņas, tomēr novērtēju romāna noskaņu. To papildina aizplīvurotas autora fotogrāfijas no teātra restorāna Klaipēdā: vecas klavieres, fresku fragmenti, plīvojoši aizkari, ziedu tuvplāni un pērlītēm rotāti liegspalvu boa – neslēpti sentimentālas, patīkamas vizuālas impresijas, kas piešķir galvenā varoņa atklāsmēm vizuālu vieglumu. Jau uz robežas ar banalitāti. Romāns izdots 2008. gadā, un kopš tā laika, izrādās, daudz kas mainījies. Vispirms jau manī, jo šobrīd ļoti diskutablas šķiet romānā paustās pārdomas un atklāsmes par sievietes lomu vai tēlu vīrieša dzīvē, par kurām pirms divdesmit gadiem, iespējams, es pasmaidītu vai paraustītu plecus.

Šodien lasu romānu ar empātiju – līdz brīdim, kad uzduros sapņojumam, ka sievietēm vajag būt drusku dumjām (56. lpp.), ka viņām vajadzētu piepūlēties un staigāt augstos papēžos, citādi izskatās pēc “kartupeļu vecenēm” vai “gaileņu lasītājām” (68. lpp.), vai atziņai, ka pie tā, ka kāds nogalina sievu un abus bērnus, ir vainīga pati sieva (jo tai pārlietu patika nauda, 92. lpp). Šie atzinumi manu labvēlīgi elēģisko noskaņojumu pamatīgi iztraucē. Uzreiz atzīmēšu, ka vairums šo diskutablo lappušu uz Dīča lugu nav pārceļojušas.

Pagātnes konstrukcija nestrādā

Uz jautājumu, kāpēc režisore LAURA, kura interpretējusi spēcīgu, pašpietiekamu sieviešu raksturus Čehova teātra izrādēs “Ar balles kurpēm Sibīrijas sniegos”, “Skatuve” UGUNĪ un “Lēdija Makbeta”, tieši šo darbu izvēlējusies savai debijai Nacionālajā teātrī, atbildi rodu Lienes Jakovļevas intervijā ar aktieri Normundu Laizānu Latvijas Radio 3 Klasika raidījumā [“Atspere”](#). Starp citu, visās minētajās izrādēs LAURA sadarbojusies ar dramaturgu Artūru Dīci. Runāsim atklāti, savulaik kā bloga ieraksti tapušo miniatūru apkopojums nav no literatūras augstā plaukta, savukārt no tajā skarto tēmu loka tā dziļāk trāpa tikai... vientulība. Nevis libido, kā Arvis Ostrovskis raksta izrādes programmiņā, lai gan dziņai arī ir liela vieta. Izrādās, šo romānu kā pamatu iespējamai monoizrādei vairākus gadus azotē nēsājis tieši Normunds Laizāns, līdz teātris devis zaļo gaismu. Sadarbībai aktieris uzrunājis LAURU, jo vēlējies iestudējumā ieviest sievietes skatījumu. Tad viņš vēl nenojauta, kā tas izskatīsies izrādē...

Lai arī Nacionālā teātra izrādes programmiņā akcentēta Gunta Bojāra autorība, Artūru Dīci nosaucot vien par dramatizējuma autoru, tomēr es teiktu, ka Dīcis šajā gadījumā ir vismaz līdzvērtīgs autors. Lugā ir ne vien ieviestas daudzas jaunas epizodes, kādu

nav romānā, bet arī jaunas – neapšaubāmi, Artūra Dīča, nevis Gunta Bojāra pārdomas par dzīvi, jauns fināls un jauns uzstādījums. Proti, šoreiz galvenais varonis ir vīrietis, kuram jau sešdesmit. Un te rodas neliela disonanse, jo pašam Dīcim ir 40, bet lielākā daļa tekstu (Bojāra tekstu) radīti, kad autoram bija 30. Un, ielikts sešdesmitgadīga vīrieša lūpās, dziņas apdvestās ilgas kļūst, nebīšos šī vārda, mazliet frivolās. Tiesa, Dīcis mēģina ar šo neatbilstību tikt galā, Vīrieša pēdējā monologā ieviešot atzīšanos: “Man šodien paliek 60, bet es izskatos uz 40. Domās man ir 30.” Tas nav tikai joks – tā ir atslēga visai Dīča lugai: varonis dzīvo pagātnes konstrukcijā, kas vairs nestrādā. Artūrs Dīcis “Zīda čūskā” ir ieviesis papildu jaunās Baznīcas (pašattīstības kulta) motīvu, jaunās estrādes dziedātājas tēlu, ar ko *Facebook* cenšas koķetēt Vīrietis, Peru atdzimšanas rituālu, kuram ļaujas Patti, un vēl, un vēl. Dramatizējumā izceļas arī mūsdienu komunikācijas kritika – varonis vienlaikus uztur vairākas virspusējas sarakstes, reproducējot vienus un tos pašus tekstus, kas atklāj nevis kaisli, bet tukšumu. Tas kontrastē ar viņa obsesīvo pieķeršanos Patti. Ja Gunta Bojāra romāns jautā: “kā iemīlēt?”, Dīča luga rāda, kāpēc tas neizdodas. Mainoties fokusam, no romāna varoņa individuālās pieredzes 2026. gadā “Zīda čūska” kļūst par laikmeta diagnozi, bet galvenais varonis – nevis par individualizētu tēlu, bet par mūsdienu attiecību simptomu.

To apliecina jau varoņa klišejiskā ierašanās. Normunds Laizāns iebruc mazajā Aktierzāles telpā uz motorollera, tērpiens ķiverē un ādas jakā. Daži no skatītājiem ir nosēdināti priekšā pie galdiņiem, kļūstot par daļu no kafejnīcas iekārtojuma, kurā ienāk Vīrietis, gaidot sava mūža liktenīgo randiņu (scenogrāfs un kostīmu mākslinieks – laikmetīgās mākslas pārstāvis Artūrs Virtmanis). Normunds Laizāns ir ļoti labā formā gan aktieriski, gan visādi citādi, tādēļ ar dažbrīd divdomīgo uzdevumu būt

trauslam mačo tiek galā gluži labi, un viņa komunikācija ar skatītājiem ir organiska. Viņš tos uzrunā, līdzīgi kā Bojārs sava romāna tekstā uzrunā Žaku. To, ka šim Vīrietim nav nekādu cerību uz īstu tuvību, ik uz soļa pasvītro līdzās esošā, stikla krātiņā ieslodzītā Sieviete – manā izrādē tā bija Līga Zeļģe (šajā lomā dublējas ar Janu Ļisovu).

Kas ir sieviete stikla krātiņā?

Līgas Zeļģes Sieviete stikla krātiņā ir mierīga un nopietna. Viņa parādās spēles telpā vēl pirms galvenā varoņa un paliek tajā līdz pat beigām. Daudz domāju par to, ko nozīmē viņas lēnā, mazliet somnambuliskā rīkošanās ap savām kleitām – viņa lēnām izārda uzvilktu biezo adījumu, salipina ap kailajām krūtīm slapju papīru, uzmēra kleitas, kas karājas turpat būrī uz pakaramā... Pielaikojot dažādas ādas un tēlus, kurus man, ja godīgi, neizdodas atminēt. Izrādes laikam ritot, šī nodarbošanās kļūst dekoratīva un tāda kā neobligāta. Starp Sievieti un Vīrieti nenotiek nekāda mijiedarbība, uzsverot abu vientulību, rotēšanu katram savā orbītā.

“Zīda čūska” Nacionālajā teātrī ir darbs, kas būtiski transformē literāro avotu un, pateicoties Normundam Laizānam, domīgi reflektē par paaudžu skatījumu uz attiecībām. Tā ir izrāde ne tik daudz par mīlestību, cik par nespēju to noturēt – par cilvēku, kurš spēj piedzīvot intensīvus tuvības mirkļus, bet nespēj tajos dzīvot ilgtermiņā.